

TREĆI MODUL - SISTEM DVOJNOG KNJIGOVODSTVA

11. predavanje – Vrste knjigovodstvenih računa – računi stanja i računi uspeha

Definicija dvojnog knjigovodstva

Knjigovodstveno obuhvatanje promena na sredstvima, kapitalu i obavezama u prostom knjigovodstvu svodilo se na beleženje promena samo na jednom računu: na delu imovine ili na računu izvora sredstava.

Prosto knjigovodstvo je predstavljalo izolovanu evidenciju, koje nije obuhvatalo račune rashoda i prihoda i u kome nije bilo moguće obračunati finansijski rezultat direktnim putem, na osnovu stanja na računima. Zbog nepotpune evidencije, odnosno jednostranog knjiženja ekonomskih promena (knjiženje se sprovodilo samo na jednoj strani nekog računa, nije bilo protiv knjiženja na drugom računu), do **utvrđivanja finansijskog rezultata** i stanja imovine i obaveza dolazilo se indirektnim putem - **inventarom**.

Na osnovama prostog knjigovodstva, razvio se sistem knjigovodstvene evidencije poznat kao dvojno knjigovodstvo. **Dvojno knjigovodstvo** se bazira na međusobnoj povezanosti ekonomskih kategorija koje se iskazuju u knjigovodstvu, u smislu da **se promena jedne ekonomske kategorije nužno odražava na promenu neke druge**. To znači da **svaka** ekonomska promena istovremeno **tangira dve** ekonomske kategorije, **što zahteva i dvostrano evidentiranje te promene tj. evidentiranje na dva računa**.

Polazeći od toga, u dvojnog knjigovodstvu svaka poslovna promena knjiži se **dvojno (na dva računa)**, na levoj strani jednog i na desnoj strani drugog računa.

Dakle, dvojno knjigovodstvo je sistem dvostrane knjigovodstvene evidencije svih poslovnih promena u preduzeću.

Svaka promena se mora analizirati da bi se odredilo:

- 1. na koje račune se odnosi,
- 2. da li se računi povećavaju ili smanjuju i
- 3. iznos promene svakog salda računa.
-

Dvojno knjigovodstvo podrazumeva **sistematsku i sveobuhvatnu** evidenciju o imovini, kapitalu, obavezama, rashodima i prihodima, što omogućava, **bez inventarisanja**, utvrđivanje stanja imovine, kapitala i obaveza kao i izračunavanje finansijskog rezultata preduzeća.

Zahvaljujući takvom obuhvatanju poslovnih promena, dvojno knjigovodstvo omogućava, **u svakom trenutku, uvid** u stanje aktive i pasive preduzeća kao i obračun finansijskog rezultata za kraće vremenske periode, što je od velikog značaja za donošenje kvalitetnih upravljačkih odluka u preduzeću.

Dvojno knjigovodstvo, takođe, obezbeđuje i podatke relevantne za planiranje, kontrolu i analizu poslovanja preduzeća.

Knjiženje poslovnih promena u dvojnog knjigovodstvu uvek se zasniva na odgovarajućim **dokumentima**, što se reguliše propisima kojima se uređuje računovodstvena oblast. U našoj zemlji, takođe, vodi se dvojno knjigovodstvo a odredba kojom se nalaže knjiženje poslovne promene na osnovu računovodstvene isprave, kao dokaza o nastaloj poslovnoj promeni, ugrađena je u **Zakon o računovodstvu**.

Pored ovog zakona, koji uređuje osnove vođenja dvojnog knjigovodstva, dvojno knjigovodstvo mora biti usklađeno i sa drugim propisima, pravilima, računovodstvenim načelima i standardima definisanim u okviru Međunarodnih računovodstvenih standarda i internim aktima preduzeća.

Vrste knjigovodstvenih računa – konta stanja i konta uspeha

Uvođenjem računa u knjigovodstvo, ono je pojednostavljeno, pošto je moguće preko njih, kao **delova raščlanjenog bilansa**, pratiti celokupnu poslovnu aktivnost i dinamiku poslovanja preduzeća.

Tako se **izbegava sastavljanje bilansa posle svake poslovne promene** (iako, u suštini, bilans postoji u svakom momentu, i onda kada se formalno ne iskazuje) i obezbeđuje uvid u sve poslovne promene i dinamiku dešavanja tih promena.

Obezbeđujući **kontinuitet i sveobuhvatnost** praćenja poslovne aktivnosti preduzeća, računi su postali **osnova** računovodstva.

Kao instrument računovodstvenog obuhvatanja aktivnosti preduzeća, **račun (ili konto)** uglavnom se opisuje kao **tabelarni pregled** na kome se sistematski i po hronološkom redu evidentiraju, u vrednosnim ili naturalnim jedinicama, promene **tačno određenog dela imovine** ili oblika izvora.

Za svaku vrstu prihoda i rashoda takođe se otvara poseban račun.

Račun je dvostrani pregled u kome se obuhvataju sve ekonomske promene koje se odnose na jednu bilansnu poziciju i to tako da se povećanja obuhvataju odvojeno od smanjenja. **Leva** strana se označava kao strana **duguje**, a **desna** strana kao strana **potražuje**.

Oznake za strane računa mogu biti i drugačije ("leva" i "desna", "ulaz" i "izlaz", "primanje" i "izdavanje", "+" i "-") ali u upotrebi i dalje prevladavaju termini "duguje" i "potražuje" za levu i desnu stranu računa.

Iako nema ustaljenu i propisanu formu, najčešće se koristi tzv. jednostrani račun koji ima sledeći oblik:

Red broj	Datum	Opis	Iznos	
			Duguje	Potražuje

Iz **praktičnih razloga**, za potrebe izučavanja materije računovodstva, umesto jednostranog oblika računa, napred prikazanog, koristi se račun u obliku **slova T**. I u ovom slučaju, leva strana računa označava se terminom **duguje** a desna strana terminom **potražuje**.

Osnovna podela računa izvodi se iz bilansa stanja i bilansa uspeha, tako da se svi računi mogu podeliti na **račune stanja i račune uspeha**.

U okviru **računa stanja**, prvu grupu računa čine *aktivni računi*, na kojima se obuhvata stanje i promena delova imovine sa kojom preduzeće raspolaže a drugu grupu **pasivni računi**, na kojim se obuhvata stanje i promene kapitala i obaveza preduzeća.

Računi stanja se otvaraju raščlanjavanjem bilansa stanja odnosno upisivanjem početnog stanja (koje se nalazi u bilansu) na odgovarajuću stranu računa ili, tokom poslovanja preduzeća, kada preduzeće stekne neku vrstu imovine (stvar, pravo ili gotovinu) po bilo kom osnovu, odnosno oblik kapitala ili obaveze, čega nije bilo u bilansu otvaranja.

Otvaranje računa stanja na osnovu bilansa sprovodi se korišćenjem računa koji se naziva Račun otvaranja.

Za svaku poziciju iz bilansa otvara se poseban račun, i to tako što se na odgovarajući **račun aktive** prenese iznos na koji data pozicija glasi, na stranu **duguje**, a zatim se isti iznos unese na **Račun otvaranja** na strani **potražuje**.

Na odgovarajuće račune **pasive** prenose se, na stranu **potražuje**, iznosi svake pozicije iz pasive pojedinačno, uz istovremeno unošenje tog iznosa na stranu **duguje Računa otvaranja**.

Prema tome, početno stanje svih pozicija aktive, koje se nalazi na levoj strani bilansa stanja, knjiži se na strani **duguje** - levoj strani računa aktive a početno stanje pozicija pasive, koje se nalazi na desnoj strani bilansa stanja, knjiži se na strani **potražuje** - desnoj strani računa pasive.

Analogno tome, sva povećanja na imovini knjiže se na levoj, dugovnoj, strani računa aktive a sva smanjenja na desnoj, potražnoj, strani, odnosno, sva povećanja kapitala i obaveza knjiže se na desnoj,

potražnoj, strani računa pasive a sva smanjenja na levoj, dugovnoj, strani računa pasive.

Šematski prikaz knjiženja na računima stanja:

Računi. Aktive		Računi pasive	
Početno stanje	Smanjenje	Smanjenje	Početno stanje
Povećanje			Povećanje

Računi **aktive**, po pravilu, imaju **pozitivan saldo** (dugovna strana veća od potražne) ili je njihov saldo 0, što je i normalno, jer aktivni računi postoje samo ako postoji imovina zbog koje su otvoreni (osnovna sredstva, materijal, blagajna i td.). Računi **pasive**, po pravilu, imaju saldo na desnoj strani (veći iznos na strani potražuje) ili je saldo 0.

U okviru računa stanja, postoji još jedna kategorija računa koju nazivamo aktivno-pasivnim računima, u koju spadaju računi dužnika i poverilaca, uglavnom kupaca i dobavljača. Račun kupaca, koji spada u aktivne račune, može imati negativan saldo (strana potražuje veća od strane duguje) ukoliko, na primer, kupci unapred uplate porudžbinu (avansiraju kupovinu). Račun dobavljača, koji pripada grupi računa pasive, može imati saldo na levoj (dugovnoj) strani ukoliko dobavljač unapred naplati prodaju (materijala, osnovnog sredstva, robe i dr.) ili izvršenje usluge. U torn slučaju, dobavljač nije poverilac već dužnik.

Računi uspeha predstavljaju pozicije blansa uspeha. Otvaraju se za potrebe praćenja prihoda i rashoda i utvrđivanja finansijskog rezultata u određenom obračunskom periodu. Na računima rashoda i prihoda obuhvataju se svi troškovi rada i sredstava i izdaci u vezi sa vršenjem delatnosti preduzeća, s jedne strane, i rezultati poslovne aktivnosti preduzeća, s druge, u jednom obračunskom periodu. Na kraju obračunskog perioda, suprotstavljanjem ukupnih prihoda i ukupnih rashoda utvrđuje se finansijski rezultat za taj period a računi prihoda i rashoda se gase (zatvaraju) i nestaju iz knjigovodstvene evidencije.

Računi uspeha nemaju početno stanje već se otvaraju nastankom rashoda odnosno prihoda. Na računima rashoda, pojava i sva povećanja rashoda obuhvataju se na levoj, dugovnoj, strani a sva smanjenja (ukoliko

se pojave) na desnoj, potražnoj, strani. Na računima prihoda, nastanak i povećanje prihoda obuhvata se na strani potražuje a smanjenje prihoda na levoj, dugovnoj, strani računa.

Šematski prikaz knjiženja na računima uspeha:

Računi rashoda		Računi prihoda	
Nastana k	Smanjenje	Smanjenje	Nastanak
Povećan je			Povećanje

Svaki račun ima svoj naziv, koji treba da bude što kraći i da odražava sadržinu tog računa, odnosno šta se obuhvata tim računom. Skup svih računa stanja i uspeha, koji se tokom godine otvore i na kojima se evidentiraju poslovne promene jednog preduzeća predstavlja glavnu knjigu, jednu od dve osnovne poslovne knjige svakog preduzeća.

Mešoviti računi, kao posebna vrsta računa, pokazuju i stanje i uspeh istovremeno. To bi mogli biti računi na kojima se vodi evidencija o gotovim proizvodima u proizvodnim preduzećima ili o robi u trgovini. Na računima robe, na primer, na levoj strani evidentira se početno stanje i ulaz robe po nabavnoj vrednosti, a na desnoj prodaja po prodajnoj ceni. "Ako bi se nabavka robe vodila po nabavnoj ceni, a prodaja po prodajnoj ceni na istom kontu, razlika bi predstavljala uspeh, i u ovom slučaju razlika ne predstavlja stanje nego uspeh. Na kontu robe su kompezirana dva kvaliteta: stanje zaliha neprodane robe i rezultati na prodatoj robi. Da bi se došlo do rezultata neophodno je izvršiti popisivanje zaliha i stvarno stanje knjiženja na desnoj strani konta robe."¹⁵

Sintetički i analitički računi razlikuju se sa aspekta bilansnog tretmana, odnosno po tome da li su delovi bilansa (da li su bilansne pozicije) ili nisu.

Sintetički računi su zbirni računi na kojima se iskazuje ukupna vrednost poslovnih promena. Ovi računi se otvaraju početkom godine na

osnovu bilansa stanja (kada se radi o računima stanja), a na kraju godine salda sa ovih računa unose se u bilans stanja odnosno bilans uspeha.

Analitički računi nastaju raščlanjavanjem sintetičkih računa i na njima se evidentiraju poslovne promene po delovima.

Potpuni, nepotpuni i korektivni računi označavaju stepen obuhvata nekog računa. Potpuni računi su oni računi koji izražavaju celinu stanja nekog dela imovine (na primer, računi blagajne, kupaca, dobavljača, žiro račun i dr.). Nepotpuni računi prikazuju stanje koje treba korigovati da bi se sagledala celina imovinskog dela koji se na njemu obuhvata. **Primer** takvog računa je račun **osnovnih sredstava**, pošto saldo na ovom računu ne pokazuje sadašnju vrednost, odnosno neotpisanu vrednost osnovnog sredstva. Korektivni računi se koriste upravo za korekciju vrednosti koja je iskazana na nekom drugom računu. Tako se račun Ispravka vrednosti osnovnih sredstava koristi kao korektivni račun iskazanog stanja na računu osnovnih sredstava. Kao korektivni računi, pojavljuju se računi ispravke vrednosti i drugih delova imovine (materijala, potraživanja i dr.).

Kao posebne vrste računa, u literaturi se još navode i organizaciono-tehnički računi, promenljivi i kumulativni računi, stvarni i simbolički računi i dr.

Zaključak računa.

Na osnovu računa, kao delova raščlanjenog bilansa, moguće je u svakom momentu sastaviti bilans stanja i bilans uspeha i utvrditi finansijski rezultat. Sastavljanju bilansa prethodi **izračunavanje salda** na računima stanja i računima uspeha. **Saldo** predstavlja razliku prometa iskazanog na jednoj i na drugoj strani računa.

Na računima aktive, na kojima se vodi evidencija o stanju i promenama na delovima imovine preduzeća i na kojima smanjenje imovine može biti najviše do raspoložive vrednosti imovine, promet na strani potražuje je manji ili je jednak u odnosu na iskazani promet na strani duguje.

Na računima **pasive**, promet na strani **duguje je manji** od prometa na strani potražuje ili je jednak zbiru te strane.

Na računima rashoda, iznos na strani duguje veći je od iznosa na strani potražuje (ako je bilo nešto proknjiženo na toj strani),

a na računima prihoda iznos na strani potražuje veći je od eventualno proknjiženog iznosa na strani duguje.

Pošto se saldo označava stranom koja je bila veća, računi aktive i rashoda imaju dugovni saldo, a računi pasive i prihoda, potražni saldo.

Na kraju poslovne godine, kao i za potrebe povremenog sagledavanja stanja i obračuna rezultata, izračunava se saldo na računima i vrši formalno zaključivanje računa glavne knjige. U tu svrhu, unose se salda na manju stranu svakog računa i tako izjednačava promet na levoj i na desnoj strani računa. Za zaključivanje računa uspeha koriste se računi Prenos rashoda i Prenos prihoda, Račun rashoda i prihoda, Prenos ukupnog rezultata i Račun dobitka ili gubitka.

Za ilustraciju formalnog zaključka računa uspeha, u ovoj fazi obuke, upotrebićemo samo Račun dobitka ili gubitka i to tako što ćemo salda računa rashoda, prethodno uneta na potražnoj strani svakog računa pojedinačno, uneti direktno na stranu duguje Računa dobitka ili gubitka. Nakon toga, salda sa računa prihoda evidentiramo na dugovnoj strani ovih računa a zatim prenosimo na stranu potražuje Računa dobitka ili gubitka. Na taj način, izjednačava se leva i desna strana svih računa rashoda i leva i desna strana svih računa prihoda, a Račun dobitka ili gubitka na levoj, dugovnoj, strani sadrži sve rashode, a na desnoj, potražnoj, strani sve prihode obračunskog perioda.

Za zaključivanje računa stanja koristi se Račun izravnjanja. Salda na računima aktive treba uneti na potražnu stranu tih računa, a zatim ta ista salda preneti na dugovnu stranu Računa izravnjanja. Salda sa računa pasive, prethodno evidentiramo na dugovnoj strani tih računa, a zatim unosimo na potražnu stranu Računa izravnjanja.

Razlika između leve strane Računa izravnjanja, koja sadrži sva salda aktivnih računa, i desne strane istog računa, na kojoj su uneta salda sa svih računa pasive, mora da bude jednaka saldu iskazanom na Računu dobitka ili gubitka. Ako je na Računu dobitka ili gubitka promet strane duguje (rashodi) veći od prometa strane potražuje (prihodi) onda je preduzeće ostvarilo gubitak, jer su prihodi manji od rashoda. Istovremeno, zbir

prometa leve strane Računa izravnavanja, na kome se nalaze sva salda računa aktive, biće manji od prometa na desnoj strani istog računa, na kojoj su uneta sva salda računa pasive. Ako je na Računu dobitka ili gubitka zbir desne strane (prihodi) veći od zbira leve strane (rashodi) preduzeće je ostvarilo dobitak. U tom slučaju, na Računu izravnavanja zbir prometa dugovne strane biće veći od zbira prometa potražne strane.

Prema tome, ova dva računa, Račun dobitka ili gubitka i Račun izravnavanja, uvek imaju (jednak) saldo na suprotnim stranama (osim ukoliko nema rezultata pa nema ni salda). Tehnički, ova dva računa zaključuju se prenošenjem salda sa jednog računa na drugi, unošenjem salda na manju stranu.

Šematski prikaz opisanih knjiženja:

U slučaju kada je preduzeće ostvarilo **dobitak**:

Račun izravnavanja			Račun dobitka ili gubitka	
Aktiva	Pasiva		Rashodi	Prihodi
	Dobitak	←	Dobitak	

U slučaju kada je preduzeće ostvarilo **gubitak**:

Račun dobitka ili gubitka			Račun izravnavanja	
Rashodi	Prihodi		Aktiva	Pasiva
	Gubitak	→	Gubitak	